

ЛУИСА ВАЛЕНСУЕЛА

ДА ЛИ ЖЕНА ПРИСТУПА ЈЕЗИКУ ДРУГАЧИЈЕ ОД МУШКАРЦА?

Разговор водила Ана Марковић

Луиса Валенсуела (Luisa Valenzuela), ауторка бројних есеја, романа, приповетки, мини-прича и једна од најважнијих савремених аргентинских књижевница. Рођена је 1938. године у Буенос Ајресу, у уметничкој породици – њена мајка, Луиса Мерседес Левинсон, такође је била књижевница. Валенсуела је одмалена била окружена великанима аргентинске књижевности, у њеној кући окупљали су се, између осталих, Хорхе Луис Борхес и Ернесто Сабата. Као врло млада, почела је и сама да се бави новинарским послом и књижев-ношћу. Пуно је путовала, живела је у Француској, Шпанији, Мексику и САД-у. У Њујорку је провела десет година (1979–1989), где је отишла да ради како би се склонила од војног режима у земљи. Добитница бројних аргентинских и међународних награда и признања, превођена на бројне светске језике, данас живи, ради и неуморно пише у Буенос Ајресу.

Важнија дела: књиге приповедака: *Овде се дешавају чудне ствари* (*Aquí pasan cosas raras*, 1975), *Промена оружја* (*Cambio de armas*, 1982), *Симетрије* (*Simetrías*, 1993); романи: *Мораци да се смецкаш* (*Hay que sonreír*, 1966), *Као у рају* (*Como en la guerra*, 1977), *Роман ноар с Арјентинцима* (*Novela negra con argentinos*, 1990), *Пу-тешествије* (*La travesía*, 2001), *Сушрашњица* (2010); књиге есеја: *Опасне речи* (*Palabras peligrosas*, 2002), *Писање и тајна* (*Escritura y secreto*, 2003)

На српски језик преведене су књиге *Промена оружја*, *Роман ноар с Арјентинцима*, *Симетрије*, *Мораци да се смецкаш* и *Опасне речи*, у којој су обухваћени есеји из истоимене књиге на шпанском и делови књиге *Писање и тајна*.

Ана Марковић: *Ваща књиџа Опасне речи (2002) обједињује више есеја у којима развијате своје идеје о књижевности и њеним функцијама, као и о социјалном процесу писања, излажући својеврсни лични естетички кредо. У ком периоду сте написали те текстове и како их доживљавате данас, да ли они још увек верно одражавају Ваше естетске и етичке позиције?*

Луиса Валенсуела: Хвала ти пуно што се занимаш за ову књигу и што ми постављаш ова питања која ме наводе на размишљање. Када јој се сада враћам, примећујем једну заједничку нит која је усмеравала моје дело током толиких година.

Опасне речи су сачињене од кратких есеја и јавних излагања која сам одржала током готово три деценије, и мада су, на срећу, многе од тих преокупација већ разрешене, као што је случај с феминистичком борбом, друге су још увек живе и намеравам да их све више и више продубљавам. Зато што креативно писање увек нуди непознанице. Одакле долазе те приче које доживљавамо као да су нам диктиране?

То се обично питам и проналазим вазда нове слојеве како бих наставила с потрагом, на моменте одбацујући упозорење Карлоса Фуентеса: „Свет је пун енигми које не треба испитивати осим ако се прижељкује катастрофа.” То су љуске и љуске лука које скидате успут, а с времена на време појави се роман који актуализује неко од тих питања. На пример, у роману *Суицидница*, који је недавно поново објављен, бавим се темом жене и језика: да ли жена приступа језику другачије од мушкарца?

Између осталих тема, у Опасним речима анализирасте односе између књижевности, друштва, политике и моћи уопштено. У свом есеју „Мали манифест” кажете како се књижевнице не смеју ојусити „на чврстом илу непоколебљивих уверења иде се бацкаре они који су усмртили своју групу живописну, било да је реч о политичкој или књижевној”. Да ли бисте моли да нам украјко објасните како видите питања друштвеног и политичког ангажмана у књижевности?

Када говоримо о истинској књижевности, реч *ангажман* код мене изазива нелагоду. Као да упућује на то да постоји нека дужност која условљава радњу. А нипошто није реч о томе. Истраживање, потрага за оним о чему немам унапред одређено мишљење, то је оно што ме покреће. Као девојчица, желела сам да будем истраживачица, сада истражујем унутар језика како бих довела у питање чврста уверења и превазишла предрасуде. Једна од тих предрасуда

је и крути друштвени или политички ангажман. Како бих објаснила своја размишљања, бавим се новинарством и пишем колумне; како бих заронила у непознато и довела извесност у питање, нема нема ничег бољег од уметничке прозе.

Један од Ваших аутијоеџичких концепција јесте и „писање њелом”, које нам, према Вашим речима, помаже да схваћимо себе „изван интелектуалне равни”. Чини ми се да под њим не подразумевајте просју дихотомију између њела и ума, подсвесној и свесној. Можете ли да објасните циља за Вас представља њело у овој концепцијализацији? Какву везу њело има с ероичношћу?

Наравно, не постоји никаква дихотомија између тела и главе када је реч о мишљењу. Када говоримо о чисто физичком раздвајању, запањена сам када видим да сам у свом првом роману успоставила ту дихотомију: јунакиња се поноси тиме што може да напусти проституцију како би се претворила у насмешену главу у једној циркуској тачки. Само што је осмех, у том случају, врло тешко измамити. Сасвим супротно се дешава када осмех потпуно слободно циркулише из ума у тело, када свака реч буди нове сензације. Ту је реч о једној врсти сједињавања које одговара вибрацијама, кружењу енергије, и управо еротичности која је имплицитна у језику.

У Вашем првом роману, Мораш да се смешкаш, јунакиња је млада просјитица из Буенос Ајреса. Њен њецики животи и различите ситуације израбљивања и насиља у којима се налази представљене су с њуно црној хумора и једним сликовитим и колоквијалним језиком. Колико је у Вашем делу важан хумор? Да ли Вам се чини да овај роман већ најављује извесне њеме и ѡреокубације Ваших каснијих књија, будући да даје ѡлас једној марјинализованој жени?

Одушевљава ме и захвална сам ти на томе што опажаш хумор у мом првом роману. Признајем да сам га држала у фиоци током шест година јер сам тада осећала да му недостаје хумора, што ми се чинило неподношљивим. Све док се нисам одважила да га опет прочитам и архетипски карактер ситуација, места и ликова ме је врло забавио.

Хумор, колико год могао бити црн, јесте покретач живота. Али да се вратим на твоје питање, запањена сам што се тема мушке доминације тако рано појавила у мојој прози. То су ствари које ја не контролишем. Када сам га написала, била сам срећно удата, с једном лепом бебицом, имала сам двадесет и једну годину и нисам имала

никаквог додира с том гнусном темом која се рађала у мени, као да присуствујем каквом менталном биоскопу. Види се да сам врло рано почела да хватам оно што је лебдело у ваздуху, независно од мог личног живота и мојих тада још ограничених искустава.

У Вашиим књиџама љрича Симетрије и Промена оружја, у Роману ноар с Аргентинцима, и у мнојим друјим делима, бавише се, нейосредно или љосредно, љоследњом арђенђинском дикђиђиђуром. Зацђиђо сђије мислили да је неођходно или важно да обрађише љу љему у Вацђој љпрози?

Није реч о томе да ту тему сматрам нужном, она ме надилази. Цивилно-војна диктатура која је трајала од 1976. до 1983. и насиље које јој је претходило, за које је било заслужно „Троструко А”⁵ Лопеса Реге (који се појављује у неколико мојих романа) оставили су дубоки печат на Аргентину. Због тога је врло важно наставити са суђењем представницима режима и потрагом за децом несталих, која још увек нису идентификована. Један такав неизмерни ужас уобличује се у фантазматско присуство које се помаља у мојим делима понекад и упркос мени самој, као што се догодило у *Роману ноар*.

Промена оружја, с друге стране, наметнула ми се као нужност, само што је остала на томе, на тој дугој причи, иако сам ја имала намеру да напишем роман који би описао и оно што претходи и следи догађајима у њој. Али тај текст ми је деловао тако кужно, тако опасно да, док сам била у земљи, нисам могла ни да га покажем својим најближим пријатељима. Године 1979. отишла сам у Њујорк и тамо сам могла да напишем друге приче које су употпуниле ту књигу.

У књизи Симетрије љојављује се љруђа љрича насловљена „Бајке из љакла”, а љио су нове верзије класичних бајки. Јунакиња бајке о Плавобрадом изђовара једну реченицу за коју ми се чини да би мођла љослужии као кључ за њихово љумачење, како на идеолоцком нивоу, љако и цђио се љииче нарађивних љтехника које корисђише у њима: „Сада се љриђоведам сама.” Какав значај има љођрађа за ауђенђичним женским љласом у сђиварању ових љрича?

Моја полазна теорија јесте да су такозване бајке, које су у почетку биле усмене приповести, имале дидактички циљ супротан

---

⁵ Аргентинска антикомунистичка алијанса, параполицијска терористичка група која је убијала појединце повезане с левичарским групама у Аргентини у периоду између 1973. и 1976. године. (Прим. прев.)

ономе који им је наметнуо Шарл Перо, који их је први забележио крајем 17. века. Верујем да племенске старице нису стварале ове приче како би девојчице постале послушне и стрпљиво чекале неког мало вероватног принца, већ како би их научиле да се одбране у животу. Онда сам их ја поново написала, имајући у виду позадину сваке од тих прича, оно што можемо прочитати између редова, и снажну потребу жена да испричају своју сопствену причу. Ти си то одлично разумела када си проучавала моје „Бајке из пакла”, и у вези са тим, поменула бих твој одлични рад о „Густини речи”, причи која се заснива на „Вилама”, једној мање познатој Пероовој бајци.

Роман ноар с Аргентинцима својим насловом алудира на криминалистички роман, али злочин је у њему разрешен на самом почетку, иако да се „мистерија” односи на мошваџију јунака који је починио убиство ни сам не схваћајући зашто, ие он постаје нека врста дејективна сојствене психолошкој сјања. Та истраја та одводи до порекла његове трауме – рејресиве војној режима за време последње аргентинске диктатуре и осећања кривице које има као сведок злочина ие епохе.

Какав значај има истравање с елементима својственим криминалистичком роману у конструкцији овог романа, који на врло сутилан и посредан начин алудира на злочине рејресивне државе? Шта је то за чим траја јунак, да ли покушава да схвати себе, ужасе диктатуре или узроке зла у једном трансцендентнијем смислу?

У овом роману може се сасвим јасно видети како приступам уметничкој прози. Јер ја радим без мапе, без одређеног циља. Починем текст тако што крећем од неког питања или мутне замисли, а затим допуштам да ме понесе ток те приче која као да ме негде чека, а да не знам ни где ни како. У овом случају, моја намера је била да напишем криминалистички роман, како си добро уочила. То је испало врло лоше, пошто је све било разрешено на првих десет страна. Тада су се догодиле две ствари: наставила сам да истражујем мотив злочина, који ни сама нисам знала, и прошло је много времена и написано много страница док га нисам пронашла. Идеја о ономе што је било потиснуто за време диктатуре, као могући одговор, искрсла је много касније, мада су се све време појављивале индиције које ни сама нисам успевала да схватим. Све док се није, ниоткуда, указао један неочекивани лик, Ектор Браво, који је размрсио тај чвор. Али из моје позиције стваратељке која истражује тајну стварања, чим сам завршила роман, схватила сам да је то био мој начин да истражим замисао „писања телом”.

Како Ваше верзије бајки, тако и Ваша дела која се баве темом друштвене и политичке репресије откривају важности речи као средства контроле од стране оних који имају моћ, и улогу моћи у конституисању субјекта, посебно женског. У Вашим делима видљив је покушај субверзије канонског и доминантног гласа, било да је реч о књижевним канонима или о владајућој реторици једног злочиначког режима. У којој мери верујете да књижевност може имати једну ослободилачку функцију за појединца и посебно за жену?

Добра књижевност одувек је имала ослободилачку функцију, на посредан начин, пошто изазива саосећање, наводи нас да се пропитујемо, извлачи нас из наших окошталих уверења. А када је реч о жени, испунила је своју примордијалну функцију, јер она је најзад у потпуности овладала сопственом речи. Поздрављам родну разноврсност, нове феминизме, велики број изузетних списатељица које су се појавиле у овом веку.

Сада осећам да је дошао тренутак да подржимо мушкарце! Да их ослободимо од спутавања која им намеће застарели патријархат, да их ослободимо те велике лажи због које се осећају као поседници моћи и која их гура у једну такву немоћ да чак могу доћи до тога да почине фемцид. Ако смо ми жене писале како бисмо порушиле оно што називамо једном ужасном речи *фалоцентризам*, сада је на нама да сиротим изгнаницима из моћи понудимо нове алатке како би научили да деле, а не да се такмиче.

Како видите своје дело у контексту арђентинске и латиноамеричке књижевности? Ваша мајка, Луиса Мерседес Левинсон, такође је била сценаријалица и Ви сте још као девојчица живели у једном књижевном окружењу. Који арђентински или латиноамерички аутори су утицали на Ваше писање?

Какво компликовано питање! Истина је да сам одрасла, дословно, у једном књижевном салону с великим аргентинским писцима и списатељицама, али ја сам одатле бежала, измишљала сам пустиловине и желела сам да се бавим ма којим другим послом. Додуше, заиста сам била страсна и недисциплинована читатељка одмалена, и мада не могу да издвојим утицаје по имену и презимену, верујем да се све оно што читамо, и што заборављамо, од стрипова до научних књига, улива у извор из којег извлачимо наш сопствени глас.

*Први превод неког Вашег дела на српски била је књига *Ирича* Промена оружја 1994. године. Од 2015. године овде је објављено још*

неколико Ваших књиџа. Такође, имали сџе љрилику да љосеџиџе Србију 2017. љодине и да се лично љредсџавиџе чџиџаоџима. Какво је било љо искусџиво за Вас и какав је Ваш уџисак о реџеџиџи Ваџеџ дела у Србији?

Имала сам у том смислу пуно сређе: две сџајне преводитељке које приде темељно познају моје дело. Ксенија Билбија га проучава већ деценијама и објавила је – међу осталим важним текстовима – једну књигу на ту тему под називом *Ја сам замка*. А ти, изузетна Ана Марковић, много пре него што смо се упознале, написала си своју бриљантну докторску дисертацију. Тако да према Србији осећам огромну наклоност, и верујем да је то обострано. На незаборавном фестивалу у Новом Саду, где сам била гошћа, могла сам да осетим топлину и ентузијазам читалачке публике. А, такође, и оних који су сада постали моји драги пријатељи, као што сте ти и мој издавач Ненад Шапоња, Бранко Анђић, кога сам упознала још у Буенос Ајресу, Бојана Ковачевић. Београд сам већ била посетила пре много година и када сам се вратила у њега, имала сам утисак да врви од живота и лепоте. Надам се да ће се ова пандемија ускоро завршити и да ћу моћи да се вратим и поново загрлим те дивне људе и да ћемо се опет окупити у веселој башти неког кафеа.